

Tomanová, Jana

[Šaur, V. České náslavné j]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1996, vol. 45, iss. A44, pp. 167-168

ISBN 80-210-1408-3

ISSN 0231-7567

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101392>

Access Date: 18. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Изучение приемов использования знаков препинания тем или иным автором – один из аспектов исследования становления пунктуационной нормы. В работе О. М. Чупашевой (Мурманск) «О некоторых пунктуационных особенностях художественной прозы Н. И. Карамзина» (с. 115–121) рассматривается на материале повестей Н. М. Карамзина использование знака тире в синтаксических конструкциях XVIII в.

О том, как отразилось аканье на графике заимствованных слов, пишет Ю. А. Снегирев (Ижевск) в статье «Отражение аканья в памятниках московской деловой письменности XVIII века» (с. 122–126).

В конце настоящего сборника помещено *содержание* (с. 127), которое заключает в себе обзор напечатанных статей.

Алеш Бранднер

Šaur, V.: *České náslovné j.* Slezská univerzita, Opava 1994, 121 s.

Autorem předkládané publikace je známý brněnský slavista Vladimír Šaur, který t. č. působí jako vysokoškolský učitel na Katedře bohemistiky nedávno zřízené Slezské univerzity v Opavě.

Recenzované práce předcházela celá řada studií, článků a recenzí. Z prací, které se tematicky vztahují k posuzování studií, můžeme vzpomenout např.: *J před zadními vokály ve staroslověňštině* (Slavia 57, 1988, 250–263), *Praslované jь- nebo i-?* (Slavia 60, 1991, 122–133), *Chronologie slovanských prejotací* (Slavia 60, 1991, 287–299), *Jaká je pravidelná střídnice psl. ě v násloví?* (Slavia 56, 1987, 5–13).

Recenzovaná publikace si klade za cíl pojednat o předstupování *j* v češtině na počátek slov domáčího původu, která (než *j* předstoupilo) začínala samohláskou.

Motivací vzniku práce byla skutečnost, že se na počátku 80. let objevila celá řada publikací o slovanských nářečích během historického vývoje, které vedly k přehodnocení dosavadního náhledu na danou problematiku.

Celá publikace se dělí na dvě části, a to obecnou a speciální. Autor pečlivě dbá na technickou stránku práce, precizně vymezuje jednotlivé oddíly a specifikuje jejich náplň. Striktně rovněž vymezuje téma a cíl práce.

Podle situace výskytu iniciálního *j* lze určit pět skupin slov: *s j* „etymologickým“ (kořenovým), *j* protetickým, *j* hiátovým, pračeským *j* protetickým a českým *j* zástupným. Autor si klade za cíl určit, o které *j* se v jednotlivých českých slovech jedná, případně se zamýšlí nad tím, zda není v konkrétním případě více možných výkladů.

V obecné části (s. 4–24) autor vymezuje jednotlivé termíny a zabývá se rovněž jejich vývojem. Uvádí poměrně rozsáhlý výčet odborných publikací, na kterých ilustruje, jak se měnil a upřesňoval obsah jednotlivých termínů. V odborné literatuře se totiž užívá pro předstupování *j* na počátku slov začínajících původně samohláskou označení *proteze*, *prejotace* nebo také *j-ový hiát*. Jednotlivé dosud publikované práce se náplní pojmů liší. To je také důvodem, proč je v knize vysvětlen obsah těch termínů, které svým pojetím byly pro autora výchozími.

Prejotace (jako základní termín práce) označuje objevení se hlásky *j* na počátku slova začínajícího etymologicky původně samohláskou. Autor užívá názvu „slovanské“ prejotace, protože jde o proces příznačný pro slovanské jazyky. U dalších dvou termínů je patrný vliv fonetiky. Proteze nastává v případě, že je zapotřebí vyslovit mezi pauzou po předchozím slově a samohláskou následujícího slova jakousi iniciálu (aby nezačínalo vrcholovou samohláskou); pokud se v proudu řeči setkává koncová samohláška předchozího a počáteční následujícího slova, vzniká na švu mezi nimi souhláska — v tom případě pak mluvíme o hiátu.

Část obecná obsahuje rovněž oddíl, který eliminuje slova, jež nejsou předmětem zkoumání, jako např. novodobé kulturní internacionalismy (*jantar*, *jóga*), vlastní jména (*Jan*, *Jakub*), nespisovná slova (dialektová a obhroublá), slova zastaralá nebo odvozená od příslušného slovního základu na *j-*. U dubletních tvarů (tzn., kdy existuje varianta *s j-* i bez *j-* na začátku) je směrodatná spisovná podoba.

V konečném výčtu se autor soustřeďuje na 82 slov (nejde pouze o podstatná jména). Práce rozebírá jejich základní tvary. Cílem je zjistit původ *j-* na počátku těchto slov a určit dobu, kdy se daná změna uskutečnila. To je předmětem speciální části práce, která obsahuje rozdělení podle vývojových etap.

Speciální část (s. 25–100) obsahuje 7 samostatných kapitol, jejichž řazení je určeno důležitými změnami v historickém vývoji jazyka: náslovné *j* původu indoevropského (např. *jak, jaro, jáma*) poznáme porovnáním s příbuznými slovy neslovanskými, pro určení protetického *j*, které vzniklo v 7. století před změnou *ě* v *a* po palatálách (*jasný, jeste, jizva*), nestačí pouze porovnání jazyků slovanských, je zapotřebí porovnat střídnice v perspektivě indoevropské.

Náslovné *j* vzniklo v době, kdy již existovaly psl. nosovky. V jisté fázi vývoje došlo totiž k prejotaci pův. náslovného krátkého *e* (*jezek, ježdik*).

Dosud se podle autora předsovalo *j* před přední samohlásky. Dále pak hovoří o prejotaci *a*, k níž mohlo dojít až v době, kdy byla ukončena změna krátkého *a* v *o*, a to teprve po vytvoření hlaholice, neboť nejstarší stsl. památky dokládají stav předprejotační. Jde např. o slova *já, jablko, jáhla, jahoda*.

Česká prejotace (cca konec 10. –11. st.), např. *jircha, jil, jíva, jiskra*, je typická pouze pro české dialekty a malou část dialektů slovenských. V lužičině jsou prejotované tvary též doloženy. Mimo zsl. jazykovou skupinu se s prejotací nesetkáváme.

Tzv. české *j* zástupné se objevuje u 3 českých slov: *jeřáb, jetel, jáhen*. Iniciální *j* zde zastupuje jiný konsonant. Společná pro tato slova je ta skutečnost, že známe dobu, kdy se *j* objevilo, a současně můžeme rekonstruovat také předchozí podobu těchto slov.

Nakonec je pojednáno o těch výrazech, u nichž není jasné, jakou cestou a kdy se v nich náslovné *j* objevilo (*jepice, jilec, jásat, ječet*).

Při zpracování zkoumané problematiky si autor uvědomuje úskalí, které představuje možnost zkrácení mluveného jazyka grafickou podobou starších památek.

K práci je připojen výběrový seznam použité literatury (s. 101–119). V závěru (s. 99–100) jsou shrnuty výsledky provedeného výzkumu.

Můžeme říci, že práce představuje zdařilý přínos při studiu vzniku náslovného *j* v češtině. Určitě se setká mezi odborníky s patřičným ohlasem.

Jana Tomanová